

Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü

İçeriği Yazan: [Ozan ÖRMECİ](#) [1] Zaman: Cts, 05/02/2011 - 01:30

Yazar: Ozan ÖMERÇİ

Son bir haftadır Mısır'da yaşanan kitlesel halk gösterileri birçoklarına göre Mısır'da yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Bu gelişmeler ışığında 1981 yılından beri ülkenin Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Hüsnü Mübarek'in birtakım reformlar vaat ederek sınırlandırılmış bir diktatörlükle başta kalıp kalamayacağını, ya da ülkede Mübarek'in devrilerek bir liberalleşme (belki liberalleşmenin sonucu olarak İslamileşme) olup olmayacağını önümüzdeki gün ve haftaların göstereceğini söyleyebiliriz. Ben ise bu yazıda Mısır'ın siyasal tarihini mercek altına alarak, yakın gelecekte bu ülkede gerçekleşmesi muhtemel senaryoları sorgulayacağım.

Mısır ya da Mısır Arap Cumhuriyeti; köklü tarihi, 80 milyona yakın nüfusu, zengin yer altı kaynakları ve gelişmiş entelektüel hayatı ile Afrika ve Orta Doğu ile İslam dünyasının en önemli ülkelerinden birisidir. 20. yüzyıl Mısır tarihi bugün Mısır'da olanları anlamak açısından hayati derecede önem taşımaktadır. Çağdaş Mısır tarihini dört ana başlıkta, Krallık veya Monarşi

(1923-1952), Cemal Abdülnasır dönemi (1952-1970), Enver Sedat dönemi (1970-1981) ve Hüsnü Mübarek dönemi (1981-), incelemek doğru olacaktır.

Monarşi (1923-1952): Mısır'da 1920'lere kadar siyasal sistemde Mısır'ın kurucusu olarak kabul edilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın iktidarı döneminde güç sahibi olan toprak sahipleri ve Kavalalı hanedanı etkili olmuştur. 1923'te Mısır'ın İngiltere'ye karşı tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesi sonrası Mısır bir anayasa ilan ederek meşruti monarşi yönetimine geçmiş ve bu dönemden başlayarak ülkede ticaret ve sanayi ile uğraşan yeni bir burjuva sınıfı gelişmeye başlamıştır. Yerleşik toprak sahibi sınıfın muhalefeti nedeniyle 1950'lere kadar burjuvazi toprak sahipleriyle bir koalisyon kurarak iktidarın arkasındaki sosyal güç olmuştur. Ancak modern siyasal hayat ve siyasal partiler güçlü toplumsal bağlara dayalı olarak gelişemediği için, siyasal arenadaki en önemli aktörler Kral ve İngiliz işgal güçleri olmuştur. Bunların yanında diğer partilere nispeten daha ciddi bir sosyal tabanı bulunan milliyetçi ve bağımsızlıkçı WAFD partisinden söz edilebilir (Binder, 1978: 27). Halk desteği zayıf olan Kral I. Fuad, WAFD ve İngiltere arasındaki çekişmeden yararlanarak konumunu sağlamlaştırmak ve bağımsızlığı İngiltere'ye de kabul ettirmek istiyordu. Ancak İngiliz destekli denge rejimine yönelik milliyetçi tepkilerden ürkererek bir süre sonra anayasayı yürürlükten kaldırdı. Halkın gerçek temsilcisi durumunda olan WAFD Partisi ise bir yandan İngiliz egemenliğine son verecek bağımsızlığı, bir yandan da kralın yetkilerini kısıtlayacak bir anayasal yönetimi savunuyordu. Her ne kadar WAFD Kral I. Fuad'ı anayasayı yeniden yürürlüğe sokmaya zorladıysa da, bağımsızlığın kazanılması konusunda başarı gösteremedi. I. Fuad (1922-1936) iktidarını, I. Faruk (1936-1952) ve II. Fuad (1952-1953) iktidarlara izledi. Batılı gözlemcilerce liberal (liberal era) olarak adlandırılan bu dönem, yaygın rüşvet ve yolsuzluklar ve bunlara ek olarak ülke üzerindeki İngiliz etkisi nedeniyle halkta olumsuz izler bırakmıştır. İngiltere'nin elinde kukla haline getirilen, bağımsızlığı İngiltere'ye kabul ettiremeyen ve sosyoekonomik ve siyasal sorunları çözemeyen krallar nedeniyle Mısır halkında biriken öfke, 1928 yılında radikallerin siyasal İslamcı Müslüman Kardeşler örgütünü kurmasına ve kitlesel destek bulmasına yol açtı. Müslüman Kardeşler'in giderek artan şiddet eylemleri ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle rejimin meşruiyeti giderek azalıyordu. İsrail'in kurulması ve Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasıyla beraber WAFD ve seküler milliyetçilik de yükselişteydi. Aslında siyasal ve sosyoekonomik koşullar (bağımsızlığın kazanılamaması, işgalci yabancı güçlere karşı milliyetçi ve İslamcı tepkilerin yükselmesi, yolsuzluk ve rüşvetin üst düzeyde olması, ekonomik sorunlar vs.) karizmatik bir liderin ortaya çıkması için mükemmel bir ortam oluşturunuyordu (Baker, 1978: 29-32). Zaten

o lider de çok geçmeden ortaya çıkacaktı. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı sonrası Mısır'da giderek belirginleşen iktidar boşluğunu 1952'de bir darbeyle krallığı devirerek yönetime el koyan Hür Subaylar Hareketi doldurdu. 18 Haziran 1953'te ise cumhuriyet ilan edildi. Mısır karizmatik liderini bekliyordu...

Cemal Abdülnasır dönemi (1953-1970): Hür Subaylar Hareketi'nin içindeki etkin isimlerden biri olan Yarbay Cemal Abdülnasır 1956'da yılında tek partili (Mili Birlik Partisi ya da 1962'den sonraki adıyla Arap Sosyalist Birliği) siyasi sisteme dayalı yeni anayasayı yürürlüğe konması sonrası Haziran'da tek aday olarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sosyalist ekonomik görüşlerinin altında ciddi bir Arap milliyetçisi olan Nasır; tüm diğer siyasal partileri kapattı ve kendisine muhalefet eden Müslüman Kardeşler'i sindirerek iktidarını pekiştirdi. Milliyetçi cereyan sayesinde büyük bir popüleriteye kavuşan Abdülnasır, yine de halkın temsil edilebildiği bir siyasi yapı oluşturmamış. Nasır döneminde parlamento özgür bir tartışma ortamından ziyade yürütmenin kontrolünde bir aygıt oldu ve meşruiyet siyasal temellerden ziyade kendi kişisel karizmasına dayandı. İsrail'e ve Batı dünyasına diklenmesi sayesinde bir Arap kahramanı haline gelen Abdülnasır, Bandung Konferansı'na (1955) katılarak Yugoslavya devlet başkanı Josip Tito ve Hindistan başbakanı Jawaharlal Nehru ile birlikte Batı ve Doğu bloklarına alternatif üçüncü dünyacı Bağlantısızlar Hareketi'nin önderleri arasında yer aldı. Başlarda daha ılımlı bir dış politika izleyen Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı milleştirmeye çalışması sonrasında 1956 yılında Süveyş Krizi patlak verdi. İsrail, İngiltere ve Fransa ittifakına karşı Sovyet desteğiyle ayakta çalışan Nasır, Sovyetler Birliği'nin Londra ve Paris'e atom bombası atma tehdidi karşısında İngiltere ve Fransa'nın geri adım atmasıyla savaşı kaybetmesine rağmen zafere ulaştı, Süveyş Kanalı'nı denetimi altına aldı ve Arap dünyasındaki kahraman imajını perçinledi. Popülist-otoriter bir sistem inşa eden Nasır, bir yandan da ülkeyi ciddi anlamda modernleştirdi. 1958 yılında Nasır'ın liderliğinde Mısır ve Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşti. Ancak bu birlik Suriye'nin çekilmesi nedeniyle yalnızca üç yıl yaşayacaktı. Batı'nın gösterdiği olumsuz tavır nedeniyle üçüncü dünyacılıktan giderek Sovyet yanlılığına kaymak zorunda kalan Abdülnasır, Sovyetler Birliği'nin teknik ve mali yardımıyla geniş çaplı bir kalkınma hamlesi başlattı. Sanayileşme hamlesi, baraj atılımı ve köylüleri topraklandırma projesi gibi başarıların yanı sıra kadınların haklarını genişletme ve eğitimi yaygınlaştırma gibi önemli adımlar attı. Sosyalist eğilimli politikaları nedeniyle kendi burjuvazisi ile ters düşen Nasır'ın modernleşmeci, millici ancak otoriter rejimi, Batı'nın da sürekli kendisini hedef alan politikaları sonucu zayıflamaya başladı. Nasır'ın aynı dönemde İsrail'e karşı militan derecede düşman bir tutum takınması, Mısır'ın Ortadoğu sorununa daha yakından karışmasına ve silahlanmaya geniş kaynaklar ayırmasına yol açtı. Bunların sonucu ise

ekonomik sorunların yaygınlaşması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de tepkisini çekmekti. 1967 yılında Altı Gün Savaşı'nda Arap ve Müslüman dünyanın tüm desteğine rağmen İsrail karşısında büyük bir yenilgi alan Nasır, 1970 yılında kalp krizinden öldüğü güne kadar daha ılımlı bir dış politika izledi ancak yine de İsrail'i mümkün olduğunca yıpratmaya çalıştı.

Enver Sedat dönemi (1970-1981): 1970'te Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın ölümü üzerine 5 Kasım'da onun yerine geçen Sedat, gençliğinde Nasır'la beraber Hür Subaylar Hareketi'ne katılmış bir Arap milliyetçisiydi. 1960-1969 yılları arasında Mısır Meclis Başkanı olarak görev yapmış olan Sedat'ın, Nasır'ın ölümü sonrası Cumhurbaşkanı olması kimse için şaşırtıcı değildi. Nasır'dan ciddi dış politika, ekonomi ve sosyal krizleri olan bir ülke miras alan Sedat, yine de güçlü ve modern bir devlet mekanizmasının başına geçmişti. Sedat'ın ilk işi Nasır döneminde yönetime olan desteği azalan burjuvazinin yeniden desteğini kazanmak oldu. Popülist eğilimleri nedeniyle alt sınıflara yönelik politikalar üreten sosyalist eğilimli Nasır'ın aksine Sedat tek örgütlü sosyal güç olan burjuvaziye önceleyen politikalar izledi. 1978'de yeni Mısır çizgisine uygun liberal ekonomi yanlısı Ulusal Demokratik Parti'yi kuran Sedat, 1979'da Abdülnasır'ın Arap Sosyalist Birliği'ni kapattı. Sedat'ın bu liberal ekonomik tercihi, dış politikadaki Batı yanlısı liberal açılımıyla da örtüşüyordu. Nitekim Sedat 1973 yılındaki Yom Kippur savaşının İsrail'e karşı kaybedilmesi sonrası 1975'te Sovyetler Birliği ile ilişkileri dondurmuş ve Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail'le Kudüs'ü ziyaret ettiği 1977 yılından itibaren giderek daha iyi ilişkiler geliştirmiştir (Baker, 1978: 132). 17 Eylül 1978'de ise ABD'nin arabuluculuğunda İsrail'le masaya oturarak Camp David Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Bu antlaşma ile İsrail tarafından Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen Sina Yarımadası Mısır'a geri verilmiş ancak karşılığında İsrail Mısır tarafından tanınmıştır. Bu antlaşma sonrası Mısır Arap Birliği'nden ihraç edilmiştir. Bunun yanında Nasır dönemine kıyasla daha fazla siyasal özgürlükler tanınmış; mesela özel mülkiyeti kısıtlayan bazı kanunlar kaldırılmış, basındaki sansür azaltılmış ve 1977 yılında siyasal partilerin yeniden kurulmasına izin verilerek siyasal muhaliflere kısıtlı da olsa siyaset yapma hakkı tanınmıştır. Ancak devlet Nasır dönemindekine benzer şekilde kişisel meşruiyete dayalı ve büyük ölçüde bürokratik-otoriter yapısını korumuştur. Enver Sedat dönemindeki liberalleşme adımlarına karşın İsrail ve ABD ile geliştirilen iyi ilişkiler, Müslüman Kardeşler ve benzeri radikal grupların Sedat'ı hedef seçmesine neden olmuş ve Sedat 1981 yılında uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür.

Hüsnü Mübarek dönemi (1981-): Enver Sedat'ın yerine geçen eski bir Hava

Kuvvetleri mensubu ve savaş uçağı pilotu olan Hüsnü Mübarek'in iktidarı 30 yıllık göreceli istikrar tablosuna karşın siyasal liberalleşme açısından ciddi adımların atılamadığı bir dönem olmuştur. Hakikaten Mübarek iktidarı; Nasır veya Sedat dönemlerine kıyasla büyük savaşların ve çalkantıların olmadığı, parlamentoların daha uzun süre görevde kaldığı nispeten daha istikrarlı bir dönem olmuş, ancak Sovyetler Birliği ve Doğu bloğunun yıkıldığı ve dünyada demokrasi dalgasının güçlendiği bu 30 yıllık uzun dönemde Mısır'da bireysel özgürlükler konusunda çok az bir ilerleme kaydedilebilmiştir. Siyasal partilerin ve sivil toplum örgütlerinin sayılarında ve örgütlenme özgürlüklerinde biraz ilerleme kaydedilmiş, Nasır ve Sedat dönemindeki binlerce siyasal tutuklu serbest bırakılmış, yargının yürütmeyi denetleme yetkileri arttırılmış, basın ve ifade özgürlüğünde gelişme kaydedilmiş ancak demokratik dönüşüm bir türlü gerçekleşmemiştir. Merkezi devletin aşkın gücü Mübarek döneminde de devam ettirilmiş ve özgürlükler daha ziyade siyasal olmayan bireysel özgürlükler alanında merkezi otoriteyi tehdit etmeyecek şekilde geliştirilmiştir. Dış politikada ise Mübarek döneminde de Sedat iktidarında ABD ve İsrail'le geliştirilen olumlu ilişkiler devam ettirilmiş ve İsrail-Filistin çatışmasının Mısır halkında yarattığı büyük tepkilere rağmen Nasır dönemindeki radikal söyleme dönülmemiştir. 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nda Kuveyt'i işgal eden Irak'a karşı ABD'ye destek veren Mübarek, karşılığında ülkesinde giderek artan ekonomik sorunları biraz olsun hafifletmesini sağlayan hibe ve kredilerle Batı tarafından ödüllendirilmiştir. Arap dünyasıyla da zaman içerisinde ilişkileri düzelden Mübarek, 1989'da Mısır'ın yeniden Arap Ligi'ne kabul edilmesini sağlamıştır. İslamcı Müslüman Kardeşler'in artan halk desteği ve radikal söylemlerini Batı nezdinde kendi merkezi otoritesini güçlendirmek adına bir destek unsuru olarak kullanan Mübarek, Mısır gibi güçlü bir ülkeyi demokratik olmayan seçim sistemine de yaslanarak 30 yıldır son günlerdeki ciddi gösterilere kadar fazla zorlanmadan yönetmiştir.

2011'in ilk haftalarında Tunus'ta yaşanan Yasemin Devrimi'nin ardından Mısır'da patlak veren büyük olaylar kimilerine göre Mübarek rejiminin miadını doldurduğunu göstermektedir. Mübarek yeni bir hükümet ilan ederek ve halka yönelik bazı vaatlerle koltuğunu korumaya çalışırken, Twitter, Facebook gibi sosyal medya siteleri üzerinden örgütlenen ve gençlerin yoğun katılımının gözlemlendiği kitlesel gösterilerde yüz binlerce insanın kararlı tutumu Mübarek'in çok yakın bir gelecekte koltuğunu bırakmak zorunda kalabileceğini göstermektedir. Mısır ordusunun da şu ana kadar halka yönelik dostane yaklaşımı ve şiddet kullanmaktan kaçınması, Mübarek rejiminin kendisini korumasının gösteriler devam ederse çok zor olacağını göstermektedir. Tüm bunlara ek olarak Batı'dan müttefiki olan Mübarek rejimine yönelik büyük bir desteğin gelmediğini görmek çıkan olaylarda Batı'nın da parmağı olabileceği düşüncesini birçoklarında uyandırmaktadır. 30

sene boyunca yerini fazla zorlanmadan koruyabilen Mübarek'in bu ani şoku yaşamasında Batı'nın kendisine verdiği desteği çekmesinin etkisi olduğu düşünülebilir. Mübarek sonrasına ilişkin uluslararası basında eski Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu başkanı ve Nobel Barış Ödülü sahibi Muhammed El Baradei'nin sistemli bir şekilde parlatılması bu noktada komplo teorilerini güçlendirmektedir. Baradei liderliğe istekli bir görüntü çizirken, radikal İslamcı Müslüman Kardeşler'in de desteğini arkasına almıştır. Ancak Baradei uluslararası basına yaptığı açıklamalarda ılımlı İslami düşüncelere sahip olduğunu söylemektedir. İktidar değişikliği durumunda ülkedeki en önemli siyasal örgütlenme olan İslamcı Müslüman Kardeşler'in güç kazanması olasılığı Batı ve daha önemlisi İsrail için muhtemelen istenmeyecek bir senaryodur. Yeni WAFD, Liberal Parti ve Mısır Sosyalist İşçi Partisi gibi siyasal partiler ise Müslüman Kardeşler'e kıyasla çok daha kısıtlı bir kitlesel desteğe sahiptir. Bu nedenle Baradei Batı'da tanınan ve güvenilen daha ılımlı ve uzlaştırıcı bir isim olarak Batı'dan destek alabilir.

Son tahlilde Mısır'ın geleceği hakkında yorum yapmak için henüz oldukça erkendir. Zira bölgenin önemli aktörleri olan ABD, İsrail ve Türkiye kartlarını açık olarak oynamamış ve net bir pozisyon almamıştır. Tunus ve Mısır'da başlayan isyan ve devrim dalgasının önümüzdeki haftalarda İran'a sıçraması şaşırtıcı olmayabilir. Bu anlamda halk hareketlerinin Batı tarafından desteklendiği iddiası önümüzdeki haftalarda daha ciddi bir şekilde tartışılabilecektir. Bir diğer önemli husus; Orta Doğu'da cadı kazanının yeniden kaynamaya başlamasının sonucu olarak Amerika'da Çay Partisi Hareketi'nin desteğiyle Cumhuriyetçiler iktidara doğru ilerlerken, Batı karşıtı hareketlerin Tunus ve Mısır gibi ülkelerde işbaşı yapması durumunda ABD ve İsrail'in bölgeye askeri müdahale gerçekleştirme niyetlerinin artması ihtimalidir. Son yıllarda demokratik ilkelere dayalı aktif bir dış politika izlediği iddia edilen Türkiye'nin de İran'daki hileli seçimler sonrasında olduğu gibi Tunus ve Mısır krizlerinde de pasif ve çekimser bir görüntü çizmesi, Yeni Osmanlı fantezilerinin arkasında Türkiye'nin hala Batı karşısında ürkek ve Orta Doğu konusunda kararsız ve bilgisiz olduğunu göstermektedir.

Ozan ÖRMECİ

iletisim@politikadergisi.com [2]

Kaynakça

- Ayubi, Nazih N. 1989. "Government and the State in Egypt Today" in Charles Tripp and Roger Owen, eds., *Egypt Under Mubarak*. New York: Routledge.
- Ayubi, Nazih N. 1995. *Over-Stating the Arab State: Politics and Society in the Middle East*, London: I. B. Tauris.
- Baker, R. 1978. *Egypt's Uncertain Revolution Under Nasser and Sadat*. Cambridge: Harvard University Press.
- Binder, Leonard. 1978. *In a Momentum of Enthusiasm: Political Power and the Second Stratum in Egypt*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brownlee, Jason. 2002. "The Decline of Pluralism in Mubarak's Egypt", *Journal of Democracy* 13:4.
- Brumberg, Daniel. 2003. "Liberalization Versus Democracy: Understanding Arab Political Reform", *Carnegie Endowment Working Papers*:37 (May 2003).
- Dilek, Bahadır Selim. 2011. "Diktatörlük mü, ılımlı İslam mı?", *Cumhuriyet*, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=212980> [3].
- Ekici, Birol. "Mısır Arap Cumhuriyeti Yönetim Sistemi", http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/misir.pdf [4].
- Kienle, Eberhard. 2001. *A Grand Delusion: Democracy and Economic Reform in Egypt*. London: I.B. Tauris.
- Knickmeyer, Ellen. 2011. "Just Whose Side Are Arab Armies On, Anyway?", *Foreign Policy*, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/28/just_whose_side_are_arab_armies_on_an_away [5].
- Korany, Bahgat. 1994. "Arab Democratization: A Poor Cousin?", *PS: Political Science and Politics* 27:511-513.
- Korany, Bahgat, Rex Brynen and Paul Noble. 1998. *Political Liberalization and Democratization in the Arab World*, Boulder and London: Lynne Rienner Publisher.
- Niblock, Tim and Emma Murphy, eds. 1992. *Economic and Political Liberalization in the Middle East*. London: British Academy Press.
- Rose, Richard and Doh C. Shin. 2001. "Democratization Backwards: The Problems of Third-Wave

Democracies." *British Journal of Political Science* 31: 331-354.

- Schlumberger, Oliver. 2000. "The Arab Middle East and the Question of Democratization: Some Critical Remarks." *Democratization* 7:104-132.

- Schwedler, Jillian. ed. 1995. *Toward Civil Society in the Middle East: A Primer*, Boulder and London: Lynne Rienner.

- Owen, Roger. 1992. *State, Power, and Politics in the Making of the Modern Middle East*. New York: Routledge.

- Wickham, Carrie Rosefsky. 1994. "Beyond Democratization: Political Change in the Arab World." *PS: Political Science and Politics* 27:507:509.

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [6]
- [Tarih](#) [7]

Kaynak URL (05/05/2024 - 18:38 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/misir-siyasal-tarihi-ve-bugunu>

Bağlantılar:

- [1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/ozan-ormeci>
- [2] <mailto:ozan.ormeci@politikadergisi.com>
- [3] <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=212980>
- [4] http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/misir.pdf
- [5] http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/28/just_whose_side_are_arab_armies_on_anyway
- [6] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>
- [7] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>